

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повна назва вищого навчального закладу)

Кафедра історії України

Проректор з науково-педагогічної роботи
проф. Хмарський В. М.

“ 23 ” вересня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА В
КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ (ВБ 4.3)**

(назва навчальної дисципліни)

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)
(назва освітнього рівня)

Спеціальність 032 Історія та археологія
(код і назва спеціальності (тей))

Інститут./факультет історії та філософії
(назва інституту, факультету)

2020-2022

Робоча програма складена на основі навчальної програми з дисципліни
«Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку
 історичної науки»

_____, 2020. 22 с.

Розробник: Діанова Наталія Миколаївна, д.і.н., професор, професор кафедри
 історії України

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України

Протокол № 1 від "1" вересня 2020 р.

Завідувач кафедру _____ (проф. Бачинська О.А.)
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "22" вересня 2020 р.

Голова НМК _____ (доц. Ковальський С.В.)
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від. " ____ " _____ 2021 р.

Завідувач кафедри _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від. " ____ " _____ 2022 р.

Завідувач кафедри _____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни		
		денна форма навчання	заочна форма навчання	
<p>Загальна кількість: кредитів – 3</p> <p>годин – 90</p> <p>залікових модулів – 2</p> <p>змістових модулів – 2</p> <p>ІНДЗ* – <u>реферат</u> (вид завдання)</p>	Галузь знань	за вибором		
	<u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)	Рік підготовки:		
		2-й		
	Спеціальність	Семестр		
	<u>032 Історія та археологія</u> (код і назва)			
		Лекції		
		16 год.		
		Практичні, семінарські		
		14		
		Лабораторні		
		-	-	
		Самостійна робота		
		60 год.		
	у т.ч. ІНДЗ* 30 год.			
	Форма підсумкового контролю: залік			
	Рівень вищої освіти: <u>третій (освітньо-науковий)</u>			

* – за наявності

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: дослідження науково-історичної діяльності православного духовенства в Україні та визначення його внеску в розвиток історичної науки.

Завдання навчальної дисципліни:

- ознайомити докторантів з основною джерельною базою та історіографією;
- дослідити основні напрями науково-історичної роботи православного духовенства;
- сформулювати поняття щодо його наукової спадщини.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних спеціальних (фахових) **компетентностей (СК)**:

а) здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики (СК.01);

б) здатність до побудови тлумачно-інтерпретативних схем історичного наративу з використанням існуючих та власних теоретичних моделей в історичному та археологічному дослідженні (СК.03);

в) розуміння ключових проблем різних галузей історичної науки, відкритість до міждисциплінарного підходу (СК.08)

г) розуміти механізм комунікації носіїв різних культур та релігій, наслідки міжкультурної взаємодії; вміти здійснювати реконструкції моделей міжкультурних взаємин (СК.09)/

Очікувані результати навчання:

- концептуальні наукові та практичні знання про новітні напрями історичних досліджень, зокрема, місцевої історії, інтелектуальної історії, усної історії, просопографії тощо для розширення інформаційного простору в сфері історичних знань та формуванні суспільної свідомості (ПРЗ.01).
- вміння формулювати наукову проблему з огляду на ціннісні орієнтири сучасного суспільства та стан її наукової розробки (ПРЗ.02).

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Евристична та дослідницька діяльність православного духовенства

Тема 1. Археографічна діяльність духовенства

Становлення евристичного етапу історико-археографічних студій та участь у цьому процесі духовенства. Персонологічний підхід у процесі дослідження. Аналіз доробку найактивніших представників духовенства. Археографічна діяльність Херсонсько-Таврійського архієпископа Гавриїла (Розанова). Його евристична робота в церковних і монастирських архівах, наслідком якої стали публікації з козацької тематики, в тому числі й «Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре». Гавриїл – кваліфікований археограф, який уперше ввів до наукового обігу значний комплекс законодавчо-розпорядчих актів козацької старшини. Подальша публікація архієпископом документів із козацької тематики: «Всепоподанейшее донесение императрице Екатерине II,

генерал-поручика Текеля, об уничтожении Запорожской Сечи». Гавриїл (Розанов) – основоположник усної археографії в Україні – галузі науки, яка займається збиранням, записом, збереженням, систематизацією і науковою обробкою усних історичних джерел. Історія публікації його праці «Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа».

Археографічна діяльність учня і послідовника Гавриїла (Розанова) – протоієрея С. Серафимова. Пошуки джерел з історії церкви та переклади рукописів з грецької. Публікація виявлених ним нових документів з історії Сурозької та Готфійської єпархії в Криму. Опис двотомної збірки рукописних матеріалів з історії Південної України, зібраної свого часу архієпископом Гавриїлом, із вступною приміткою.

Евристична робота єпископа Порфирія (Успенського) під час трьох його експедицій на Схід. Подорожі до Єгипту, Сирії, Лівії, Синайської пустелі та на Афон з метою пошуків стародавніх рукописів, книг, монет та вивчення пам'яток історії. Знахідка та опис знаменитого рукописного Синайського кодексу Священного Писання, датованого IV ст.

Дослідження Порфирієм історії православної церкви на Сході. Каталог грецьких рукописів бібліотеки монастиря Святої Катерини на Синаї. Публікація знайдених рукописних джерел у духовних періодичних виданнях, зокрема в «Трудах Киевской духовной академии».

Археографічні публікації священника О. В. Гроздова.

Тема 2. Вивчення та збереження речових пам'яток

Пошуки церковних старожитностей на землях України, їх вивчення та збереження. Проведення історичного дослідження стародавніх християнських пам'яток у містах Криму: Феодосії, Керчі, Судаку, Старому Криму та навколишній місцевості та опис стародавніх грецьких церков на Кримському півострові. Опис стародавніх грецьких церков на Кримському півострові архієпископом Гавриїлом – «Список древних греческих церквей в Крымском полуострове, существовавших и существующих ныне». Публікація архієпископом частини зібраних під час польових досліджень матеріалів – «Остатки христианских ценностей в Крыму. Уезд Феодосийский».

Активізація процесу збереження та відродження християнських пам'яток на чолі з Херсонсько-Таврійським архієпископом Інокентієм (Борисовим). Проект реконструкції християнських пам'яток, розроблений архієпископом і надісланий до Св. Синоду – «Записка о возобновлении древних святых мест по горам Крымским». Археологічні розкопки в Херсонесі з метою виявлення та реконструкції стародавніх храмів. Організація процесу пошуків та відбудови християнських святинь Криму й залучення до нього єпархіального духовенства. Діяльність в Криму протоієрея А. Лебединцева, архімандрита Полікарпа (Радкевича), ієромонаха Василя (Юдіна), ігумена Євгенія (Еклітейнга). Відродження на території Херсонеса церкви св. Володимира – ймовірного місця хрещення князя Володимира Святославовича. Співпраця духовенства з членами ОТІС М. Н. Мурзакевичем та З. А. Аркасом стосовно історичної достовірності місця знаходження храму та створення проекту його реконструкції. Проблема відновлення християнських старожитностей Криму в планах Інокентія (Борисова) після закінчення Кримської війни. Завершення будівництва храму св. Володимира в Херсонесі наприкінці XIX ст.

Збереження духовенством пам'яток церковної старовини в церковних музеях та храмах. Роль запорозьких козаків у поповненні церковних раритетів. Посилення в суспільстві інтересу до археології та старожитностей на рубежі XIX-XX ст. та поява церковно-археологічних музеїв.

Змістовий модуль 2. Науково-історична спадщина православного духовенства

Тема 3. Науково-історичні дослідження духовенства

Дослідження науково-історичного доробку православного духовенства. Історична діяльність Київського митрополита Євгенія (Болховитінова). Історичні студії Херсонсько-Таврійського архієпископа Гавриїла (Розанова) та духовенства підвідомчих йому єпархій. Поєднання елементів церковної та світської історії в дослідженнях архієпископа Гавриїла (Розанова) та архимандрита І. Вечеркова. Праця Гавриїла «Переселение греков из Крыма в Азовскую губернию и основание Готфийской и Кафийской епархии» як джерело для вивчення процесу іноземної колонізації Південної України.

Продовження розробки проблеми грецьких переселенців протоієреєм С. Серафимовим.

Історична діяльність архієпископа Інокентія (Борисова) на посаді ректора Київської духовної академії. Впровадження ним нового – історичний методу при викладанні богослов'я та написанні наукових творів. Науково-історична діяльність на чолі Херсонсько-Таврійської єпархії. Робота над історико-статистичним описом Херсонсько-Таврійської єпархії, упорядкування архіву Херсонської Духовної консисторії. Наукові зв'язки з архієпископом Харківським (у подальшому Чернігівським) Філаретом (Гумилевським). Науково-історичний доробок Філарета (Гумилевського). Публікація «Историко-статистическое описание Харьковской епархии» та «Историко-статистическое описание Черниговской епархии». Праці архієпископа з історії Російської православної церкви.

«Статистико-хронологическое историческое описание Таврической епархии», протоієрея М. К. Родіонова. Церковно-парафіяльні літописи та їх історичне значення.

Науково-історична діяльність Катеринославського єпископа Феодосія (Макаревського), Херсонського архієпископа Никанора (Бровковича), єпископа Порфирія (Успенського), протоієреїв А. Г. Лебединцева, С. В. Петровського, С. А. Серафимова, М. І. Нікольського, М. К. Родіонова, О. Г. Назаревського та ін.

Тема 4. Участь православного духовенства в роботі наукових товариств і установ

Значення співпраці православного духовенства з науковими осередками, які займалися вивченням питань, пов'язаних з історією України. Форми участі духовенства в роботі Одеського товариства історії і старожитностей. Публікація на сторінках «Записок Одесского общества истории и древностей» джерел та результатів наукових пошуків, подарунки до фонду музею пам'яток старовини, особиста участь та залучення до цієї установи нових корисних членів.

Участь духовенства в роботі Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії, яке здійснювало наукові дослідження з історії церкви та пошуки церковних старожитностей на українських землях. Музей Товариства як важливий науковий центр України. Форми співпраці священнослужителів з Церковно-археологічним товариством: пошук церковних старожитностей, документів і матеріалів з історії України та їх публікація, пожертви на користь музею Товариства у вигляді речових пам'яток церковної старовини, живопису, історичних речей та коштів, які сприяли його розвитку.

Науково-дослідницька робота православного духовенства у складі церковно-археологічних установ у контексті пошуків і публікації письмових джерел та збереження речових пам'яток давнини, які знаходились в архівах єпархіальних установ. Участь духовенства в роботі губернських учених архівних комісій. проведенні архівної, археографічної та археологічної роботи в межах відповідних єпархій, публікації документів та історичних розвідок. Діяльність найбільш потужної Таврійської вченої архівної комісії (ТВАК), яка стала повноцінним історико-красназавчим товариством і посіла провідне місце серед подібних установ. Особливості роботи Катеринославської вченої архівної комісії. Полтавська та Чернігівська вчені архівні комісії та їх успішна видавнича діяльність.

Утворення губернських історичних архівів, музеїв та бібліотек та участь духовенства в їхній роботі.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	с.р.		л	п/с	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Евристична та дослідницька діяльність православного духовенства										
Тема 1. Археографічна діяльність духовенства	14	4	2		8					
Тема 2. Вивчення та збереження речових пам'яток	14	4	4		6					
Разом за змістовим модулем 1	28	8	6		14					
Змістовий модуль 2. Науково-історична спадщина православного духовенства										
Тема 3. Науково-історична спадщина православного духовенства	16	4	4		8					
Тема 4. Участь православних ієрархів у роботі наукових товариств і установ	16	4	4		8					
Разом за змістовим модулем 2	32	8	8		16					
ІНДЗ*	30				30					
Усього годин	90	16	14		60					

- – за наявності
-

5. Теми семінарських занять

Семінарські заняття навчальною програмою не передбачені.

6. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
------------	-----------------

Археографічна діяльність духовенства	2
Вивчення та збереження речових пам'яток	4
Науково-історичні дослідження духовенства	4
Участь православного духовенства в роботі наукових товариств і установ	4

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття навчальною програмою не передбачені

8. Самостійна робота

Самостійна робота передбачає вивчення докторантами рекомендованої та додаткової літератури, ознайомлення з джерелами та підготовку конспектів у процесі підготовки до лекцій. Це дає можливість не лише більш повно усвідомити запропонований лекційний матеріал, а й взяти участь у його обговоренні та можливій дискусії стосовно відповідної теми.

Вагомою складовою самостійної роботи є виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ), яке сприяє креативному вивченню навчальної програми та подальшому формуванню в докторантів наукових методів дослідження. Докторант має якісно підготувати ІНДЗ і подати його у вигляді презентації. При цьому доцільно буде вказати зв'язок підготовленого завдання з проблематикою його наукового дослідження.

Розподіл видів самостійної роботи за темами

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
1.	Археографічна діяльність духовенства / [1], [2], [3]	8
2.	Вивчення та збереження речових пам'яток / [1], [2], [3]	6
3.	Науково-історична спадщина православного духовенства / [1], [2], [3]	8
4.	Участь православних ієрархів у роботі наукових товариств і установ / [1], [2], [3]	8
5.	ІНДЗ	30
	Разом	60

До самостійної роботи відноситься:

[1] – підготовка до лекцій, ознайомлення з базовою літературою;

[2] – ознайомлення з джерелами;

[3] – ознайомлення зі спеціальною літературою.

9. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання включено до структури самостійної роботи докторантів та призначене для розвитку навичок наукових досліджень. Воно націлене на поглиблене вивчення різних аспектів проблематики курсу. Виконання ІНДЗ сприяє формуванню елементів відповідних компетентностей, в тому числі й здатність використовувати науково-історичну спадщину православного духовенства у відповідності до своїх наукових досліджень. Докторантам пропонуюся різні форми ІНДЗ, зокрема: виконання реферату, написання есе та підготовка усної доповіді за вказаними темами.

Алгоритми виконання ІНДЗ

- ознайомлення з рекомендованими науковими працями з курсу та першоджерелами, які репрезентують різні аспекти обраної для ІНДЗ проблематики;
- поглиблене вивчення біографічних даних окремих представників духовенства, їхньої науково-історичної спадщини та внеску в розвиток історичної науки;
- написання наукової доповіді чи історичного есе на одну з тем, запропонованих у межах курсу;
- підготовка презентації власного напряму науково-дослідних студій, в яких відбивалися б теоретичні напрацювання курсу.

У рефераті обрана тема має бути розкрита у такому порядку: аналіз вивчених джерел та історичної літератури, розділи, в яких розкриваються завдання реферату, висновки до тексту реферату, список використаних джерел та літератури і наукові посилання в тексті. Робота має бути достатньо персоніфікованою.

Рекомендований обсяг реферату 20-30 сторінок, шрифт 14, інтервал 1,5.

Усна доповідь готується за темою реферату. Докторант має озвучити аналіз джерел і літератури, змістовно викласти текст доповіді, зробити ґрунтовні висновки.

Есе має більше, ніж реферат, відображати власну позицію автора щодо обраної проблеми. Текст есе має містити оригінальну ідею, роздуми автора над проблемою з використанням порівняльного підходу, інших сучасних методологічних підходів. Есе має містити вступ, у якому дається характеристика використаної докторантом історіографії та джерел, основний текст із відповідними науковими посиланнями, висновки та список використаних джерел й літератури. Обсяг есе 20-30 сторінок, шрифт 14, інтервал 1,5.

Важливим завданням для докторантів має бути підготовка презентації своєї індивідуальної роботи. Презентація може бути традиційною – усною, без використання демонстраційної апаратури. Проте для більш якісного сприйняття здійсненого докторантами дослідження рекомендується проведення презентації з використанням відповідних технічних засобів. Це сприяє візуалізації, кращому засвоєнню та систематизації матеріалу. Якісно проведена презентація зазвичай викликає інтерес слухачів, який проявляється в додаткових питаннях до доповідача, обговоренні поданого реферату (есе, доповіді) та проведенні дискусії.

Перелік орієнтовних тем рефератів / доповідей

1. Археографічна діяльність архієпископа Гавриїла (Розанова).
2. Історичний портрет Київського митрополита Євгенія (Болховитінова) в контексті наукової діяльності.
3. Історичний портрет архієпископа Інокентія (Борисова) як науковця.
4. Науково-історична діяльність Херсонсько-Таврійського архієпископа Інокентія (Борисова).
5. Історичні дослідження єпископа Порфирія (Успенського).
6. Науково-історичні праці Катеринославського єпископа Феодосія (Макаревського).
7. Науково-історичний доробок Харківського (у подальшому Чернігівського) архієпископа Філарета (Гумилевського).
8. Історичний портрет архієпископа-науковця Філарета (Гумилевського).
9. Історичні праці протоієрея С. Петровського.
10. Дослідження історії перших одеських храмів у працях протоієрея А. Лебединцева.
11. Археографічна діяльність протоієрея С. Серафимова.
12. Участь представників духовенства у пошуках та збереженні церковних старожитностей Херсонеса.
13. Історико-статистичні описи українських єпархій як історичне джерело з історії України.
14. Участь духовенства в роботі Одеського товариства історії і старожитностей.
15. Науковий доробок духовенства Таврійської вченої архівної комісії.

16. Особливості роботи духовенства в складі Катеринославської вченої архівної комісії.
17. Участь духовенства в роботі Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії.
18. Музей Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії як важливий науковий центр України.
19. Участь духовенства в роботі Потавської вченої архівної комісії.
20. Співпраця священнослужителів з Чернігівською вченою архівною комісією.

10. Методи навчання

Зазначений курс спрямований на зростання активності та самостійності докторантів у процесі отримання знань та забезпеченні чітких орієнтирів стосовно предмету, що вивчається. Для здійснення мети і основних завдань курсу застосовуються наступні методи.

1. Пояснювально-ілюстративний метод використовується як один із основних традиційних методів передачі знань при викладенні лекційного курсу. Найбільш ефективний при передачі великого обсягу інформації.

2. Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого на основі взірця або правила. Діяльність докторантів має алгоритмічний характер.

3. Метод проблемного викладу. Викладач формулює пізнавальну задачу, а далі, використовуючи систему доказів, порівнюючи різні точки зору та підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання.

4. Евристичний метод полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у процесі навчання або самостійно сформульованих пізнавальних задач під керівництвом педагога або на основі евристичних програм та вказівок. Процес мислення при цьому набуває продуктивного характеру, водночас знаходиться під контролем викладача або самоконтролем на основі роботи над програмами та навчальними посібниками.

5. Дослідницький метод націлений на самостійне вивчення джерел та дослідницької літератури. Використовується при виконанні ІНДЗ.

11. Методи контролю

Для з'ясування ефективності процесу навчання використовуються різні методи контролю, при цьому звертається увага на різні його форми (індивідуальний, груповий, фронтальний). Використовується також поточний контроль, який призначений для перевірки самостійної роботи докторантів та отриманих ними знань. Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку.

12. Питання для підсумкового контролю

1. Основні напрями історичних досліджень православного духовенства.
2. Дослідження археографічної діяльності православного духовенства.
3. Архієпископ Гавриїл (Розанов) як один з основоположників усної археографії.
4. Дослідження науково-історичної спадщини архієпископа Гавриїла (Розанова).
5. Особливості науково-історичної діяльності архієпископа Інокентія (Борисова).
6. Особливості роботи духовенства в складі Губернських вчених архівних комісій.
7. Науково-історична діяльність Київського митрополита Євгенія (Болховитінова).
8. Особливості евристичної роботи єпископа Порфирія (Успенського).
9. Дослідження діяльності духовенства по вивченню та збереженню речових пам'яток.
10. Аналіз співпраці православного духовенства з Одеським товариством історії і старожитностей.

11. Дослідження діяльності духовенства в складі Церковних історико-археологічних товариств.
12. Дослідження науково-історичної спадщини архієпископа Філарета (Гумилевського).
13. Аналіз науково-історичних праць Катеринославського єпископа Феодосія (Макаревського).
14. Аналіз діяльності православного духовенства в контексті розвитку історичної науки.
15. Приклади поєднання церковної і світської історії в наукових працях православного духовенства.

13. Розподіл балів, які отримують докторанти

Поточний контроль				Модульний контроль № 1	Модульний контроль № 2	Сума балів
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	20	20	100
15	15	15	15			

T1, T2 ... T4 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Методичне забезпечення

1. Робоча програма .
2. Діанова Н. М. Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки. Методичні рекомендації з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітнього-наукового) рівня, спеціальності 032 «Історія та археологія». Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. 21 с.

15. Рекомендована література

Основна

1. Болховітінов Євгеній (митрополит). Вибрані праці з історії Києва. К. : Либідь: ІСА, 1995. 488 с.
2. Гавриил, архиеп. Всеподданейшее донесение императрице Екатерине II, генерал-поручика Текелия об уничтожении Запорожской Сечи // ЗООИД. Одесса, 1853. Т. 3. Отд. 1. С. 587-589.
3. Гавриил, архиеп. Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре. Одесса : Гор. тип., 1838. 64 с.
4. Гавриил, архиеп. Остатки христианских древностей в Крыму. Уезд Феодосийский // ЗООИД. Одесса, 1844. Т. 1. С. 320-328.
5. Гавриил, архиеп. Отрывок повествования о Новороссийском крае из оригинальных источников почерпнутый // ЗООИД. Одесса, 1853. Т. 3. Отд. I. С. 79-129.
6. Гавриил, архиеп. Переселение греков из Крыма в Азовскую губернию и основание Готфийской и Кафийской епархии // ЗООИД. Одесса, 1844. Т. 1. С. 197-204.
7. Гавриил, архиеп. Продолжение очерка истории о Новороссийском крае. Период с 1787 по 1837-й год // ЗООИД. Одесса, 1863. Т. 5. С. 420-490.
8. Гавриил, архиеп. Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа. Одесса, 1842. 94 с.
9. Гавриил, архиеп. Хронологико-историческое описание церквей епархии Херсонской и Таврической // ЗООИД. Одесса, 1848. Т. II. С. 140-210.
10. Гермоген. Таврическая епархия. Псков : Тип. Губ. правления, 1887. 520 с.
11. Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.
12. Иннокентий. Записка о епархии Готфской // Приб. к ХЕВ. 1862. № 12. Ч. 6. С. 168-187.
13. Иннокентий, архиеп. Записка о восстановлении древних святых мест по горам Крымским // Крымский архив. Симферополь, 1994. № 1. С. 104-108.
14. Иннокентий, архиеп. Записка Иннокентия, архиепископа Херсонского и Таврического, о новоучрежденной епархии Римско-католической в Херсоне // Русский архив. 1868. С. 412-436.
15. Иннокентий, архиеп. Насажение и успехи христианства в древнем Херсоне // Приб. к ХЕВ. 1860. № 1. С. 5-9.
16. Иннокентий, архиеп. Св. Иоанн, епископ Готфийский // Приб. к ХЕВ. 1862. Ч. 6. С. 163-167.
17. Лашков Ф. Ф. Архивные документы, относящиеся к истории сооружения в Херсонисе храма св. равноапостольного князя Владимира // ИТУАК. Симферополь, 1888. № 5. С. 19-75.
18. Лебединцев А. О Феодосийской (викарной) епархии // Приб. к ХЕВ. 1861. Ч. 2. С. 40-57.
19. Лебединцев А. Столетие церковной жизни Крыма, 1783-1883 // ЗООИД. Одесса, 1883. Т. XIII. С. 201-219.
20. Лебединцев А. Ханская Украина // ЗООИД. Одесса, 1913. Т. XXXI. I. Исследования. С. 1-22.
21. Никанор, архиепископ Херсонский и Одесский: биографические материалы / предисл. С. В. Петровского. Одесса : тип. Фесенко, 1900. 409 с.
22. Петровский С. Одесский Архиерейский дом и Крестовая при нем церковь (Историческая записка по архивным делам Херсонской Духовной Консистории). Одесса: издание Одесского Архиерейского Дома, 1917. 44 с.

23. Петровский С. Одесский Преображенский, ныне кафедральный собор: к столетию со дня его освящения, 14 ноября 1795 г. – 25 мая 1808 г.: историческое описание и биографии по вновь изданным документам, сообщенным А. М. Гаммовым. Одесса : тип. Е. И. Фесенко, 1908. 480 с.
24. Порфирий (Успенский). Мнение о Синайской рукописи, содержащей в себе Ветхий Завет неполный и весь Новый Завет с посланием Святого Апостола Варнавы и книгою Ермы. СПб. : Тип. Имп. Акад. наук, 1862. 29 с.
25. Родионов М. К. Статистико-хронологическое описание Таврической епархии. Общий и частный обзор. Симферополь : Таврич. губ. тип., 1872. 269 с.
26. Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії): бібліографічний покажчик. / Автор.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. Одеса : Астропринт, 2010. 440 с.
27. Серафимов С. Воспоминание о Преосвященном Гаврииле, первом (в Одессе) архиепископе Херсонском и Таврическом, а потом Тверском и Кашинском Одесса : Нитче, 1859. 84 с.
28. Серафимов С. Евгений Булгарис, архиепископ Славянский и Херсонский // Приб. к ХЕВ. 1863. № 11. С. 122-132; № 12. С. 172-182.
29. Серафимов С. Заметки из архива Готфийской епархии в Крыму // ЗООИД. Одесса, 1867. Т. VI. Отд. 3. С. 591-595.
30. Серафимов С. Крымские христиане (греки) на северных берегах Азовского моря // Приб. к ХЕВ. 1862. № 3. С. 145-177.
31. Серафимов С. Материалы для истории Херсонской епархии со времени учреждения ее 1873 года до нашего времени // Приб. к ХЕВ. 1873. № 3. С. 69-73; № 4. С. 91-101; № 15. С. 399-401.
32. Серафимов С. Новые известия о древней Сугдейской (Сурожской) епархии в Тавриде // Приб. к ХЕВ. 1865. № 4. С. 161-181.
33. Федоренко М. О. Дослідження джерел з історії Церковно-історичного та археологічного товариства при Київській духовній академії 1872-1920 рр.: історіографічний аспект // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К. : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. Випуск 50 (№ 8). С. 237-242.
34. Феодосій (Макаревський). Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії. Церкви та приходи минулого XVIII століття Д. : ВАТ «Дніпрокнига», 2000. 1080 с.
35. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Изданное в пользу девиц духовного звания. Отд. I. М.: Готье, 1852. 236 с.
36. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 1-6. Чернигов, 1873-1874.

Додаткова

1. Барсов Н. И. Материалы для биографии Иннокентия Борисова, архиепископа Херсонского и Таврического : в 2 вып. Вып. 1. СПб. : Елеонский, 1884. 150 с.
2. Беднов В. Преосвященный Феодосий, епископ Екатеринославский и Таганрогский, и его труды по истории Екатеринославщины Екатеринослав : тип. С. И. Барановского, 1910. 24 с.
3. Бертъе-Белагард А. Л. К истории христианства в Крыму. Мнимое тысячелетие. Одесса : Славянская тип., 1909. 113 с.

4. Журба О. І. Культурна та історико-археографічна діяльність архієпископа Гавриїла (В. Ф. Розанова) в Південній Україні // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. Вип. 1. Дніпропетровськ, 1997. С. 220-238.
5. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX ст. Запоріжжя : РА «Тандем – У», 2004. 488 с.
6. Лисовой Н. Н. Сердце, вместившее Восток. К 200-летию со дня рождения великого русского церковного историка, основателя Русской Духовной Миссии в Иерусалиме епископа Порфирия (Успенского). Режим доступа : http://palomnic.org/sz_sr/personalii/porfiri_uspenski/1/
7. Максимович М. Письма о Кieverе и воспоминания о Тавриде. СПб., 1871. 154 с.
8. Маркевич А. И. Несколько слов о деятельности в Тавриде Иннокентия, архиепископа Херсонского и Таврического: речь, произнесенная на заседании Таврической ученой комиссии 15 декабря 1900 г. Симферополь: тип. Тавр. губ. управления, 1901. 28 с.
9. Непомнящий А. А. Роль духовних осіб у розвитку історичного краєзнавства в Криму (друга половина XIX – початок XX ст.) // УІЖ. – 2003. № 4. С. 123-134.
10. Петровский С. Семь Херсонских архиепископов / С. Петровский Одесса : тип. Фесенко, 1894. 184 с.
11. Рукавіцина Є. В. Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04. Київ, 1995. 19 с.
12. Симоненко І. М. Губернські вчені архівні комісії в Україні : Історіографічний огляд і бібліографічний покажчик. К., 2003. 132 с.
13. Тарасенко О. Архієпископ Філарет (Гумілевський) та його внесок у розвиток церковно-історичних студій в Україні в середині XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2002. 19 с.
14. Филимонов С. Б. Хранители исторической памяти Крыма. Симферополь : Таврия, 1996. 120 с.
15. Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей: Монографія. Одеса : Астропринт, 2002. 400 с.
16. Швидько Г. К. Єпископ Феодосій Макаревський – дослідник історії Катеринославщини // Історія України: маловідомі імена, події, факти : Збірник статей. Вип. 8. К. : Рідний край, 1999. С. 276-282.
17. Шип Н. А. З історії Київської духовної академії // УІЖ. 1996. № 3. С. 91-104.
18. Яковлев В. А. Преосвященный Феодосий (Макаревский), епископ Екатеринославский // ЗООИД. Одесса, 1888. Т. XIV. С. 813-814.
19. Яковлев В. А. Протоиерей Г. Попруженко // ЗООИД. Одесса, 1889. Т. XV. С. 858-861.
20. Яковлев В. А. Протоиерей Серафим Антонович Серафимов // ЗООИД. Одесса, 1886. Т. XIV. Отд. 3. С. 804-806.
21. Яковлев В. А. Архимандрит Антонин / В. А. Яковлев // ЗООИД. Одеса, 1895. Т. XVIII. 13. Некрологи. С. 10.
22. Яковлев В. А. Епископ Порфирий (Успенский) // ЗООИД. Одесса, 1886. Т. XIV. Отд. 3. С. 800-803.
23. Ястребов М. Ф. Высокопреосвященный Иннокентий (Борисов) как профессор богословия Киевской духовной академии // Труды КДА. 1900. Т.3. № 12. С. 522-566.
24. Яцюк М. «Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії» як джерело до історії Грецької Православної Церкви в Україні // Грецьке православ'я в Україні. Збірник наукових статей і матеріалів. К. : Прайм, 2002. С. 89-92.

16. Електронні інформаційні ресурси

1. Сайт litopys.org.ua.
2. Сайт Інституту історії України НАНУ history.org.ua та пов'язані з ним.
3. Електронні ресурси наукової бібліотеки ОНУ ім. І. І. Мечникова. Режим доступу: lib.onu.edu.ua
4. Електронні ресурси Наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського. Режим доступу: nbuv.gov.ua.
5. Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник / Упорядник: Ігор Лиман. Київ, 2013. Том 1. 2013. 382 с. Режим доступу: http://ri-urbanhistory.org.ua/library/liman/Doslydnyki_istoriyi_Pivdennoyi_Ukrayini_Tom_1.pdf

ДОДАТКИ

Плани практичних занять

До змістового модуля 1:

Тема 1. Археографічна діяльність духовенства (2 год.)

1. Становлення евристичного етапу історико-археографічних студій та участь у цьому процесі духовенства.
2. Археографічна діяльність Херсонсько-Таврійського архієпископа Гавриїла (Розанова).

3. Археографічна діяльність протоієрея С. Серафимова.
4. Археографічна діяльність єпископа Порфирія (Успенського).
5. Археографічні публікації священнослужителів.

Рекомендована література:

Основна:

1. Гавриил, архиеп. Всеподданейшее донесение императрице Екатерине II, генерал-поручика Текелия об уничтожении Запорожской Сечи // ЗООИД. Одесса, 1853. Т. 3. Отд. 1. С. 587-589.
2. Гавриил, архиеп. Историческая записка о Пустынно-Николаевском Самарском монастыре. Одесса : Гор. тип., 1838. 64 с.
3. Гавриил, архиеп. Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа. Одесса, 1842. 94 с.
4. Гавриил, архиеп. Хронологико-историческое описание церквей епархии Херсонской и Таврической // ЗООИД. Одесса, 1848. Т. II. С. 140–210.
5. Гермоген. Таврическая епархия. Псков : Тип. Губ. правления, 1887. 520 с.
6. Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.
7. Лашков Ф. Ф. Архивные документы, относящиеся к истории сооружения в Херсонисе храма св. Равноапостольного князя Владимира // ИТУАК. Симферополь, 1888. № 5. С. 19-75.
8. Порфирий (Успенский). Мнение о Синайской рукописи, содержащей в себе Ветхий Завет неполный и весь Новый Завет с посланием Святого Апостола Варнавы и книгою Ермы. СПб. : Тип. Имп. Акад. наук, 1862. 29 с.
9. Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії): бібліографічний покажчик. / Автор.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. Одеса : Астропринт, 2010. 440 с.
10. Серафимов С. Заметки из архива Готфийской епархии в Крыму // ЗООИД. Одесса, 1867. Т. VI. Отд. 3. С. 591-595.
11. Серафимов С. Крымские христиане (греки) на северных берегах Азовского моря // Приб. к ХЕВ. 1862. № 3. С. 145-177.
12. Серафимов С. Материалы для истории Херсонской епархии со времени учреждения ее 1873 года до нашего времени // Приб. к ХЕВ. 1873. № 3. С. 69-73; № 4. С. 91-101; № 15. С. 399-401.
13. Серафимов С. Новые известия о древней Сугдейской (Сурожской) епархии в Тавриде // Приб. к ХЕВ. 1865. № 4. С. 161-181.

Додаткова:

1. Журба О. І. Культурна та історико-археографічна діяльність архієпископа Гавриїла (В. Ф. Розанова) в Південній Україні // Дніпропетровський історико-археографічний збірник. Вип. 1. Дніпропетровськ, 1997. С. 220-238.
2. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX ст. Запоріжжя : РА «Тандем – У», 2004. 488 с.
3. Лисовой Н. Н. Сердце, вместившее Восток. К 200-летию со дня рождения великого русского церковного историка, основателя Русской Духовной Миссии в Иерусалиме епископа Порфирия (Успенского). Режим доступа : http://palomnic.org/sz_sr/personalii/porfiri_uspenski/1/

4. Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей: Монографія. Одеса : Астропринт, 2002. 400 с.

Тема 2. Вивчення та збереження речових пам'яток (4 год.)

1. Історичні дослідження та опис стародавніх грецьких церков на Кримському півострові.
2. Процес відродження християнських пам'яток у Херсонській єпархії у другій половині XIX ст.
3. Збереження духовенством пам'яток церковної старовини в церковних музеях та храмах.
5. Роль запорозьких козаків у поповненні церковних раритетів.
6. Виникнення та діяльність церковно-археологічних музеїв.

Рекомендована література:

Основна:

1. Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.): монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.
2. Иннокентий. Записка о епархии Готфской // Приб. к ХЕВ. 1862. № 12. Ч. 6. С. 168-187.
3. Иннокентий, архиеп. Записка о восстановлении древних святых мест по горам Крымским // Крымский архив. Симферополь, 1994. № 1. С. 104-108.
4. Иннокентий, архиеп. Записка Иннокентия, архиепископа Херсонского и Таврического, о новоучрежденной епархии Римско-католической в Херсоне // Русский архив. 1868. С. 412-436.
5. Иннокентий, архиеп. Насажение и успехи христианства в древнем Херсоне // Приб. к ХЕВ. 1860. № 1. С. 5-9.
6. Иннокентий, архиеп. Св. Иоанн, епископ Готфийский // Приб. к ХЕВ. 1862. Ч. 6. С. 163–167.

Додаткова:

1. Бертъе-Белагард А. Л. К истории христианства в Крыму. Мнимое тысячелетие. Одесса : Славянская тип., 1909. 113 с.
2. Максимович М. Письма о Киеве и воспоминания о Тавриде. СПб., 1871. 154 с.
3. Маркевич А. И. Несколько слов о деятельности в Тавриде Иннокентия, архиепископа Херсонского и Таврического: речь, произнесенная на заседании Таврической ученой комиссии 15 декабря 1900 г. Симферополь: тип. Тавр. губ. управления, 1901. 28 с.
4. Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії): бібліографічний покажчик. / Автор.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. Одеса : Астропринт, 2010. 440 с.
5. Симоненко І. М. Губернські вчені архівні комісії в Україні : Історіографічний огляд і бібліографічний покажчик. К., 2003. 132 с.

До змістового модуля 2:

Тема 3. Науково-історичні дослідження духовенства (4 год.)

1. Історична діяльність Київського митрополита Євгенія (Болховитінова).
2. Історичні студії Херсонсько-Таврійського архієпископа Гавриїла (Розанова) та духовенства підвідомчих йому єпархій.
3. Історична діяльність архієпископа Інокентія (Борисова).
4. Науково-історичний доробок Чернігівського архієпископа Філарета (Гумилевського).
5. Науково-історична діяльність Катеринославського єпископа Феодосія (Макаревського).
6. Історичні дослідження православного духовенства на українських землях.

Рекомендована література:

Основна:

1. Болховітінов Євгеній (митрополит). Вибрані праці з історії Києва. К. : Либідь: ІСА, 1995. 488 с.
2. Гавриил, архиеп. Остатки христианских древностей в Крыму. Уезд Феодосийский // ЗООИД. Одесса, 1844. Т. 1. С. 320-328.
3. Гавриил, архиеп. Отрывок повествования о Новороссийском крае из оригинальных источников почерпнутый // ЗООИД. Одесса, 1853. Т. 3. Отд. I. С. 79-129.
4. Гавриил, архиеп. Переселение греков из Крыма в Азовскую губернию и основание Готфийской и Кафийской епархии // ЗООИД. Одесса, 1844. Т. 1. С. 197-204.
5. Гавриил, архиеп. Продолжение очерка истории о Новороссийском крае. Период с 1787 по 1837-й год // ЗООИД. Одесса, 1863. Т. 5. С. 420–490.
6. Гавриил, архиеп. Хронологико-историческое описание церквей епархии Херсонской и Таврической // ЗООИД. Одесса, 1848. Т. II. С. 140–210.
7. Гермоген. Таврическая епархия. Псков : Тип. Губ. правления, 1887. 520 с.
8. Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.
9. Лебединцев А. О Феодосийской (викарной) епархии // Приб. к ХЕВ. 1861. Ч. 2. С. 40-57.
10. Лебединцев А. Столетие церковной жизни Крыма, 1783-1883 // ЗООИД. Одесса, 1883. Т. XIII. С. 201-219.
11. Лебединцев А. Ханская Украина // ЗООИД. Одесса, 1913. Т. XXXI. I. Исследования. С. 1-22.
12. Никанор, архиепископ Херсонский и Одесский: биографические материалы / предисл. С. В. Петровского. Одесса : тип. Фесенко, 1900. 409 с.
13. Петровский С. Одесский Архиерейский дом и Крестовая при нем церковь (Историческая записка по архивным делам Херсонской Духовной Консистории). Одесса: издание Одесского Архиерейского Дома, 1917. 44 с.
14. Петровский С. Одесский Преображенский, ныне кафедральный собор: к столетию со дня его освящения, 14 ноября 1795 г. – 25 мая 1808 г.: историческое описание и биографии по вновь изданным документам, сообщенным А. М. Гаммовым. Одесса : тип. Е. И. Фесенко, 1908. 480 с.
15. Родионов М. К. Статистико-хронологическое описание Таврической епархии. Общий и частный обзор. Симферополь : Таврич. губ. тип., 1872. 269 с.
16. Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії): бібліографічний покажчик. / Автор.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. Одеса : Астропринт, 2010. 440 с.
17. Серафимов С. Воспоминание о Преосвященном Гаврииле, первом (в Одессе) архиепископе Херсонском и Таврическом, а потом Тверском и Кашинском Одесса : Нитче, 1859. 84 с.
18. Серафимов С. Евгений Булгарис, архиепископ Славянский и Херсонский // Приб. к ХЕВ. 1863. № 11. С. 122-132; № 12. С. 172-182.
19. Феодосій (Макаревський). Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії. Церкви та приходи минулого XVIII століття Д. : ВАТ «Дніпрокнига», 2000. 1080 с.
20. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Изданное в пользу девиц духовного звания. Отд. I. М.: Готье, 1852. 236 с.
21. Филарет (Гумилевский). Историко-статистическое описание Черниговской епархии. Кн. 1-6. Чернигов, 1873-1874.

Додаткова:

1. Барсов Н. И. Материалы для биографии Иннокентия Борисова, архиепископа Херсонского и Таврического : в 2 вып. Вып. 1. СПб. : Елеонский, 1884. 150 с.
2. Беднов В. Преосвященный Феодосий, епископ Екатеринославский и Таганрогский, и его труды по истории Екатеринославщины Екатеринослав : тип. С. И. Барановского, 1910. 24 с.
3. Максимович М. Письма о Киеве и воспоминания о Тавриде. СПб., 1871. 154 с.
4. Непомнящий А. А. Роль духовних осіб у розвитку історичного краєзнавства в Криму (друга половина XIX – початок XX ст.) // УІЖ. – 2003. № 4. С. 123-134.
5. Петровский С. Семь Херсонских архиепископов / С. Петровский Одесса : тип. Фесенко, 1894. 184 с.
6. Рукавіцина Є. В. Бібліотека і архів митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 05.25.04. Київ, 1995. 19 с.
7. Тарасенко О. Архієпископ Філарет (Гумілевський) та його внесок у розвиток церковно-історичних студій в Україні в середині XIX ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2002. 19 с.
8. Швидько Г. К. Єпископ Феодосій Макаревський – дослідник історії Катеринославщини // Історія України: маловідомі імена, події, факти : Збірник статей. Вип. 8. К. : Рідний край, 1999. С. 276-282.
9. Яковлев В. А. Преосвященный Феодосий (Макаревский), епископ Екатеринославский // ЗООИД. Одесса, 1888. Т. XIV. С. 813-814.
10. Яковлев В. А. Протоиерей Г. Попруженко // ЗООИД. Одесса, 1889. Т. XV. С. 858-861.
11. Яковлев В. А. Протоиерей Серафим Антонович Серафимов // ЗООИД. Одесса, 1886. Т. XIV. Отд. 3. С. 804-806.
12. Яковлев В. А. Архимандрит Антонин / В. А. Яковлев // ЗООИД. Одеса, 1895. Т. XVIII. 13. Некрологи. С. 10.
13. Яковлев В. А. Епископ Порфирий (Успенский) // ЗООИД. Одесса, 1886. Т. XIV. Отд. 3. С. 800-803.
14. Ястребов М. Ф. Высокопреосвященный Иннокентий (Борисов) как профессор богословия Киевской духовной академии // Труды КДА. 1900. Т.3. № 12. С. 522-566.
15. Яцюк М. «Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії» як джерело до історії Грецької Православної Церкви в Україні // Грецьке православ'я в Україні. Збірник наукових статей і матеріалів. К. : Прайм, 2002. С. 89-92.

Тема 4. Участь православного духовенства в роботі наукових товариств і установ (4 год.)

1. Форми участі духовенства в роботі Одеського товариства історії і старожитностей.
2. Участь духовенства в роботі Церковно-археологічного товариства при Київській духовній академії.
3. Участь духовенства в роботі губернських учених архівних комісій.
4. Утворення губернських історичних архівів, музеїв та бібліотек та участь духовенства в їхній роботі.

Рекомендована література:**Основна:**

1. Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : монографія. Одеса : Фенікс, 2012. 319 с.
2. Розвиток православ'я на півдні України кінець XVIII – початок XX ст. (на матеріалах Херсонської губернії та Південної Бессарабії): бібліографічний покажчик. / Автор.-упоряд.: В. В. Самодурова, Н. М. Діанова, В. С. Кочмар. Одеса : Астропринт, 2010. 440 с.
3. Симоненко І. М. Губернські вчені архівні комісії в Україні : Історіографічний огляд і бібліографічний покажчик. К., 2003. 132 с.
4. Федоренко М. О. Дослідження джерел з історії Церковно-історичного та археологічного товариства при Київській духовній академії 1872-1920 рр.: історіографічний аспект // Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К. : УАН ТОВ «НВП ВІР», 2011. Випуск 50 (№ 8). С. 237-242.

Додаткова:

1. Отчет Церковно-Археологического общества при Киевской духовной Академии за 1900 г. //Труды Киевской духовной Академии. Т. 1. Кн. 3. К., 1901.
2. Отчет Церковно-исторического и Археологического общества при Киевской духовной Академии за 1904 г. //Труды Киевской духовной Академии. Т. 1. Кн. 4. К., 1905.
3. Серафимов С. Воспоминание о Преосвященном Гаврииле, первом (в Одессе) архиепископе Херсонском и Таврическом, а потом Тверском и Кашинском Одесса : Нитче, 1859. 84 с.
4. Филимонов С. Б. Хранители исторической памяти Крыма. Симферополь : Таврия, 1996. 120 с.
5. Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей: Монографія. Одеса : Астропринт, 2002. 400 с.
6. Шип Н. А. З історії Київської духовної академії // УДЖ. 1996. № 3. С. 91-104.
7. Яковлев В. А. Протоиерей Серафим Антонович Серафимов // ЗООИД. Одесса, 1886. Т. XIV. Отд. 3. С. 804-806.

Взірці тестових завдань

1. Хто із православних архієреїв мав найбільшу кількість публікацій на сторінках «Записок Одесского общества истории и древностей» : а) Димитрій (Муретов); б) Гавриїл (Розанов); в) Феодосій (Макаревський).
2. Хто із представників духовенства в 1860-ті рр. був одним із найактивніших археографів ОТИС: а) С. Петровський; б) А. Лебединцев; в) С. Серафимов.
3. Хто із православних священнослужителів розпочав дослідження історії Одеського кафедрального Преображенського собору: а) С. Петровський; б) М. Родіонов; в) А. Лебединцев.
4. Він здійснював активну евристичну роботу в афонських монастирях. Вкажіть ім'я цієї людини: а) Димитрій (Ковальницький); б) Порфирій (Успенський); в) Іоаким (Вечерников).
5. Хто є автором праці «Отрывок повествования о Новороссийском крае из оригинальных источников почерпнутый»: а) Євгеній (Болховитінов); б) Філарет (Гумилевський); в) Гавриїл (Розанов).
6. Хто започаткував новий історико-порівняльний метод у написанні своїх наукових творів: а) Гавриїл (Розанов); б) Інокентій (Борисов); в) Макарій (Булгаков).

7. Священнослужитель, що опублікував ґрунтовну працю, присвячену історії Одеського кафедрального Преображенського собору: а) С. Петровський; б) М. Нікольський; в) А. Лебединцев.
8. Хто із архієреїв започаткував традицію співпраці духовенства з ОТІС: а) Дмитрій (Муретов), б) Інокентій (Борисов); в) Гавриїл (Розанов).
9. Хто із представників духовенства зніщював процес відбудови християнських святинь Криму: а) Полікарп (Радкевич); б) А. Лебединцев; в) Інокентій (Борисов).
10. Хто склав опис стародавніх грецьких церков на Кримському півострові: а) Євгеній (Еклітейнг); б) Гурій (Карпов); в) Гавриїл (Розанов).
11. Хто із архієпископів був ініціатором заснування Одеського церковно-археологічного музею: а) Дмитрій (Ковальницький); б) Гавриїл (Бонулеско-Бодоні); в) Никанор (Бровкович).
12. Одним із перших завершив і опублікував опис своєї єпархії: а) Херсонсько-Таврійський архієпископ Інокентій (Борисов); б) Харківський архієпископ Філарет (Гумилевський); в) Катеринославський єпископ Феодосій (Макаревський).
13. Хто зарекомендував себе в якості активного помічника Інокентія (Борисова) при відродженні церкви св. Володимира в Херсонесі: а) протоієрей О. Логіновський; б) ієромонах Василь (Юдін); в) архімандрит Полікарп (Радкевич).
14. Важливим науковим центром, де здійснювали наукову роботу професори Київського та Новоросійського університетів, працівники музеїв та бібліотек України з кінця ХІХ ст. стало: а) Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії; б) ОТІС; в) Катеринославська вчена архівна комісія.
15. Історико-краєзнавче товариство, яке мало свій друкований орган, де публікувалися документи та матеріали з історії християнства Криму: а) Церковно-археологічне товариство при Київській духовній академії; б) Таврійська вчена архівна комісія; в) Полтавська вчена архівна комісія.
16. До активних діячів ТВАК належали: а) священник О. Гроздов; б) протоієрей А. Лебединцев; в) ігумен Євгеній (Еклітейнг).
17. Яка із вчених архівних комісій посідала провідне місце у видавничій діяльності серед усіх архівних комісій Російської імперії: а) Полтавська вчена архівна комісія; б) Чернігівська вчена архівна комісія; в) Таврійська вчена архівна комісія.
18. Вихованець Київської духовної академії, в подальшому професор С-Петербурзької духовної академії, Московський митрополит, автор багатотомного видання «История Русской Церкви», який підтримував зв'язки з духовенством України: а) Філарет (Дроздов); б) Філарет (Гумилевський); в) Макарій (Булгаков).
19. Хто є автором «Путевых заметок ректора Екатеринославской духовной семинарии»: а) М. Чемена; б) І. Вечерков; в) Антоній (Брянцев).
20. У працях кого із представників духовенства присутня козацька тематика: а) Феодосій (Макаревський); б) О. Назаревський; в) А. Лебединцев.

